

С. В. ТОМИН. ЗАВДАННЯ ПРОКУРАТУРИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЗА ЧИННИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Розкриваються особливості досягнення основних завдань кримінального переслідування, які здійснюються прокурором у кримінальному судочинстві України, досліджуються чинне законодавство, наукові праці відомих учених-процесуалістів, аналізуються основні тенденції удосконалення діяльності прокурора у кримінальному процесі України. Пропонуються зміни норм проекту Кримінально-процесуального кодексу України, які закріплюють завдання кримінального переслідування.

Ключові слова: кримінальне переслідування, кримінальне судочинство, діяльність прокурора, завдання кримінального переслідування.

Раскрываются особенности решения основных задач уголовного преследования, осуществляемого прокурором в уголовном производстве Украины, исследуются действующее законодательство, научные труды известных ученых-процессуалистов, анализируются основные тенденции в усовершенствовании деятельности прокурора в уголовном процессе Украины. Приведены предложения по изменению норм проекта Уголовно-процесуального кодекса Украины, указывающие на задачи уголовного преследования.

Ключевые слова: уголовное преследование, уголовное судопроизводство, деятельность прокурора, задачи уголовного преследования.

The author of the article exposes the features of basic tasks of the criminal proceeding, carried out a public prosecutor in the criminal production of Ukraine, probes a current legislation, scientific labours of the known scientists, analyses basic tendencies in the improvement of activity of public prosecutor in criminal procedure of Ukraine. In the article pointed suggestion on the improvement of norms of project of the criminal procedure code of Ukraine, indicative on the tasks of the criminal proceeding.

Key words: criminal prosecution, criminal proceedings, prosecutor activity, the task of prosecution.

Відповідно до проекту КПК України (реєстраційний номер 1233 від 13.12.2007 року) кримінальне переслідування – процесуальна діяльність, яка здійснюється прокурором, а у випадках, передбачених цим Кодексом – і потерпілим, його законним представником чи представником з метою викриття, засудження та покарання осіб, винних у вчиненні злочину (ст. 6 проекту КПК)¹.

Як випливає з аналізу даної статті метою кримінального переслідування є засудження та покарання осіб, винних у вчиненні злочину. На нашу думку, дане завдання лише частково відображає спрямованість діяльності прокуратури у кримінальному процесі та повинне бути доповнене.

Окремі аспекти досліджуваної проблеми висвітлювали у своїй праці Ю.П. Аленін, В.П. Бож'єв, О.Д. Бойков, В.І. Галаган, Ю.М. Грошевий, А.Я. Дубинський, З.З. Зінатулін, А.В. Іщенко, В.С. Кузьмічов, О.М. Ларін, П.А. Лупинська, М.М. Михеєнко, П.О. Недбайло, В.Т. Нор, С.М. Стахівський, М.С. Строгович, В.П. Шибіко, М.Є. Шумило та ін.

Однак, вказані питання розглядалися ними з точки зору поняття кримінально-

го переслідування як функції кримінального процесу загалом. Водночас, поза увагою дослідників залишилися окремі особливості визначення мети та завдань, які постають перед прокурором у процесі реалізації ним вищезазначеної функції у кримінальному судочинстві.

Крім того, функція кримінального переслідування у діяльності прокуратури вимагає якісно нового бачення та аналізу з огляду на необхідність закріплення її мети, завдань та принципів не тільки у проекті Закону України «Про прокуратуру», проекті КПК України, але й внесенні відповідних змін до Конституції України.

Враховуючи зазначене, основною метою даного дослідження є визначення завдань кримінального переслідування, яке здійснюється прокурором у кримінальному процесі України.

Завданнями дослідження є: 1) визначення поняття та видів завдань кримінального судочинства; 2) аналіз завдань діяльності прокуратури України; 3) визначення особливостей захисту прокуратурою прав та законних інтересів учасників кримінального процесу; 4) внесення пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства України, яке регулює здійснення прокурором кримінального переслідування.

Поняття завдань кримінального судочинства у юридичній науці вирішується по-різному.

Важливий внесок у розвиток вчення про завдання кримінального судочинства зробив В.Т. Томін, який вперше у правовій літературі запропонував розмежувати категорії «цілі» та «завдання» кримінального процесу за їх обсягом та ступенем перспективності. На його думку, ціль виражає спрямованість провадження у конкретній справі, а завдання – спрямованість провадження у всіх кримінальних справах як галузі державної діяльності².

Підавши критиці запропонований В.Т. Томіним підхід, М.С. Алексєєв, В.Г. Дасв та Л.Д. Кокорєв, які зазначали, що для відмежування поняття «ціль» та «завдання» немає ні законодавчих, ні семантичних підстав³.

Не вдаючись до тих конкретних різновидів завдань прокуратури, які вивчались даними науковцями, необхідно погодитись з думкою Корольова Г.М. про те, що наведені наукові дослідження проводились в умовах зовсім іншої політичної і правової ситуації. Те, що визнавалось правильним тоді, не можна автоматично вважати істинним і переносити у тому ж вигляді на ґрунт сучасного правового поля⁴. Кардинальні зміни пріоритетів зовнішньої і внутрішньої політики України вимагають іншого погляду на проблему завдань кримінального судочинства. Дослідження даного питання неможливе без урахування норм Конституції України, яка проголосила людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції). У зв'язку з цим, саме права та свободи людини і громадянина визначають не тільки суть, зміст і застосування законів, але й діяльність всіх державних органів.

Дане положенням Конституції конкретизовано у ст. 2 КПК України, де зазначено, що завданнями кримінального судочинства є охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть в ньому участь, а також швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування Закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний⁵.

Водночас, таке формулювання положень КПК України викликає заперечення.

Кримінальне судочинство – це провадження у кримінальній справі, яке включає досудові та судові стадії. У зв'язку з цим різноманітність його суб'єктного складу не дозволяє однозначно стверджувати про єдину систему завдань кримінального судочинства. Зокрема, завдання захисника підозрюваного, обвинуваченого або ж підсудного суттєво відрізняються від завдань органів прокуратури та потерпілого.

У зв'язку з цим, доцільним вважаємо закріплення у КПК категорій «мета» та «завдання», виходячи з філософського розуміння діяльності та її суб'єктів. Тому мета та завдання повинні досліджуватись з урахуванням специфіки діяльності конкретних суб'єктів. Натомість у КПК варто було б застосувати таку категорію, яка б відображала спрямованість кримінального судочинства як особливої сфери правозастосовчої діяльності. У зв'язку з цим пропонуємо замінити поняття «завдання кримінального судочинства», яке вживається як у чинному КПК України, так і його проектах на «призначення кримінального судочинства».

Щодо завдань діяльності конкретних суб'єктів кримінального процесу, то, на нашу думку, вони повинні передбачатись у спеціальних законах, які регламентують їх правовий статус та функціонування. Такий висновок випливає з аналізу чинних нормативно-правових актів України.

Так, Закон України «Про адвокатуру» до завдань адвокатури відносить сприяння захисту прав, свобод та представництво законних інтересів громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, юридичних осіб, подання їм іншої юридичної допомоги⁶.

Аналогічним способом повинно вирішуватись дане питання і в Законі України «Про прокуратуру». У чинному Законі «Про прокуратуру» завдання даного органу частково відображені у ст. 4 «Завдання прокурорського нагляду за додержанням законів», де зазначено, що діяльність органів прокуратури спрямована на всемірне утвердження верховенства закону, зміцнення правопорядку і має своїм завданням захист від неправомірних посягань: 1) закріплених Конституцією України незалежності республіки, суспільного та державного ладу, політичної та економічної систем, прав національних груп і територіальних утворень; 2) гарантованих Конституцією, іншими законами України та міжнародними правовими актами соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод людини та громадянина; 3) основ демократичного устрою державної влади, правового статусу місцевих Рад, органів самоорганізації населення⁷.

Враховуючи вищевказане, вважаємо неприйнятною позицію, відповідно до якої завданням кримінального переслідування визнається забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за вчинений злочин шляхом: 1) порушення кримінальної справи; 2) затримання особи, що вчинила злочин; 3) застосування заходів кримінально-процесуального примусу; 4) формулювання обвинувачення та підтримання державного обвинувачення з метою застосування до них кримінального покарання⁸.

На нашу думку, таке формулювання завдань кримінального переслідування не відповідає завданням прокуратури як державного органу, завданням кримінального процесу і, нарешті, Конституції України, адже забезпечення невідворотності юридичної відповідальності не гарантує реального захисту прав та законних інтересів осіб (перш за все потерпілих), суспільства та держави.

Натомість пропонуємо до основних завдань прокуратури України віднести: 1) забезпечення законності; 2) захист від неправомірних посягань прав, законних

інтересів людини і громадянина; 3) захист інтересів суспільства та держави.

У формулюванні першого завдання діяльності прокуратури ключовим є слово «законність», яка є складним політико-правовим явищем та визначається у юридичній літературі як певний режим суспільного життя, та метод державного управління, принцип діяльності органів держави, точне та неухильне дотримання вимог юридичних норм всіма суб'єктами права⁹.

Другим завданням діяльності прокуратури є захист прав та свобод людини і громадянина. З цього положення випливає, що суб'єктами захисту є саме фізичні особи, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

У даній сфері діяльності прокурора особливе значення має такий спосіб захисту (охорони) прав і свобод людини, як їх відновлення. В першу чергу це стосується прав потерпілих, порушених у результаті злочинних дій. Це пов'язано з тим, що потерпілий має у справі визнаний законом інтерес. В силу цього, залежно від виду злочинного посягання на потерпілого, можливі дві правові ситуації, коли: а) порушені інтереси і потерпілого, і держави; б) порушені інтереси тільки потерпілого.

У першому випадку роль потерпілого у кримінальному процесі є вторинною, похідною від ролі прокурора як органу держави. Обвинувачення зі сторони потерпілого у цій ситуації носить допоміжний (субсидіарний) характер, оскільки прокурор, обвинувачуючи від імені держави, одночасно обвинувачує і від імені потерпілого. Вимагаючи у суді захисту державного та суспільного інтересу, прокурор одночасно захищає інтерес потерпілого, який у даній ситуації, як правило, співпадає з державним інтересом.

У другій ситуації, коли порушено тільки приватний інтерес, потерпілий сам виступає як суб'єкт кримінально-процесуальних відносин. У цьому випадку безпосередньо потерпілому належить право звернення в суд з позовом про захист свого порушеного права. Згідно ст. 55 Конституції України завдання держави у цьому випадку полягає у забезпеченні реалізації даного права.

Дане завдання кримінально-процесуальної діяльності прокурора є дотичним до одного із завдань кримінального судочинства, однак повністю з ним не співпадає. Відповідно положень до ст. 3 Конституції України «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави» в тому числі й органів прокуратури та інших органів і їх посадових осіб, які ведуть кримінальний процес.

Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 44 КПК України захист прав і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого є завданням захисника. У зв'язку з цим необхідно з'ясувати особливості виконання вказаного завдання у процесі реалізації функції кримінального переслідування, здійснюваного прокуратурою та функції захисту, яка реалізується адвокатом-захисником.

Відмінність перш за все полягає у тому, що захисник, вступаючи у кримінально-процесуальні відносини з іншими учасниками судочинства, діє виключно в інтересах своїх довіртелів (підзахисних) найчастіше за винагороду. На відміну від нього прокурор бере участь у провадженні виконуючи свої службові обов'язки. Метою його діяльності є захист прав та свобод всіх без винятку учасників кримінального процесу, в тому числі й самого захисника. Останній має право звернутись до прокурора зі скаргою на дії і рішення особи, яка провадить дізнання, слідчого, і суду.

Третім завданням кримінально-процесуальної діяльності прокуратури є захист охоронюваних законом інтересів суспільства і держави. Саме для виконання даного завдання інститут прокуратури було створено.

Отже, «завдання» – це складна, багатогранна, багатоаспектна категорія, яка дозволяє відповісти на питання про спрямованість діяльності.

Визначення завдань є необхідною умовою для ефективного та дієвого кримінального судочинства, у якому кожен суб'єкт повинен чітко усвідомлювати свої завдання. Дане положення у повній мірі стосується прокурора як потенційно-го учасника усіх стадій кримінального процесу.

Таким чином, здійснюючи у кримінальному процесі функцію кримінального переслідування та нагляду за процесуальною діяльністю органів дізнання та досудового слідства, прокурор повинен мати на увазі, що метою останньої є забезпечення законності у діяльності посадових осіб, які ведуть процес.

Здійснення ж прокурором кримінального переслідування спрямовано на захист прав, свобод та законних інтересів осіб, які потерпіли від злочину, а також захист охоронюваних законом інтересів суспільства та держави. Саме ці завдання повинні стати правовим та моральним орієнтиром у тих ситуаціях, коли особа чи держава звертаються за захистом порушених прав та інтересів. Разом з тим, вони повинні детермінувати сутність та зміст всієї кримінально-процесуальної діяльності прокурора.

Враховуючи вищезазначене, вважаємо за доцільне доповнити п. 26 ч. 1 ст. 6 проекту КПК словами «...з метою захисту прав, свобод та законних інтересів осіб, які потерпіли від злочину, а також захисту охоронюваних законом інтересів суспільства та держави».

У тісному взаємозв'язку з категорією «завдання» перебуває проблема визначення принципів кримінального переслідування, яке здійснюється прокурором. Саме на комплексний аналіз вказаних питань повинно бути спрямоване подальше наукове дослідження, оскільки лише таке дослідження дозволить розробити єдину концепцію прокурорського кримінального переслідування та закріпити її у нормативно-правових актах, які регулюють діяльність прокуратури.

1. *Проект* Кримінально-процесуального кодексу України від 13.12.2007 року (реєстраційний номер 1233) // Електронний ресурс. – режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>. 2. *Томин В.Т.* Понятие цели советского уголовного процесса / В.Т. Томин // Правоведение. – 1969. – № 4. – С. 65-70. 3. *Алексеев Н.С.* Очерк развития науки советского уголовного процесса / Н.С. Алексеев, В.Г. Даев, Л.Д. Кокорев. – Воронеж: изд-во Воронежского ун-та., 1980. – 251 с. – С. 24-25. 4. *Корольов Г.Н.* Теоретические и правовые основы осуществления прокурором уголовного преследования в российском уголовном процессе: Дис...доктора юрид. наук. – Нижний Новгород, 2005. – С. 206-207. 5. *Кримінально-процесуальний кодекс* України. Затверджений Законом від 28.12.60 р. // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>. 6. Закон України «Про адвокатуру» від 19.12.1992 р. № 2887 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>. 7. Закон України «Про прокуратуру» від 05.11.1991 року № 1789-ХІІ // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>. 8. *Щегель Н.І.* Кримінальне переслідування: зміст та форма. Автореф... канд. юрид. наук. – К., 2007. – С. 16. 9. *Кудрявцев В.Н.* Законность: содержания и современное состояние // Законность в Российской Федерации. – М., 1998. – С. 3-7.